

گۆڤاری ئەكادیمیای كوردی

• ژماره (61) • 2024 •

سەرۆکی ئەكادیمیای كوردی و خاوەن ئیمتیازی گۆڤار

حهههسه عید حهههه

سهرنوسهر:

پ.د. كاروان عومهر قادر

به پێوه بهری نووسین:

د. په خشان فههمی فهرحو

دهستهی نووسهران:

- پ.د. قهیس کاکل توفیق

- پ.د. موحسین ئەحمەد عومەر

- پ.د. بهختیار سه جادی

- پ.د. فههاد قادر کهریم

- پ.ی.د. عهبدلواحید ئیدریس شهریف

- پ.ی.د. نهوزاد ئەحمەد ئەسود

- د. لهزگین عهبدولپه حمان ئەحمەد

دهستهی پراویژکاران:-

- پ.د. میشیل لیزه نپیگ

- پ.د. مارتن فان برونسن

- پ.د. جهلیلی جهلیل

- پ.د. سالح ئاکین

- پ.د. جهغهه شیخولئیسلامی

- پ.د. عهبدولپه حمان ئەداک

- پ.د. هاشم ئەحمەدزاده

بنه مایین ره خهیا رهوشه نبیری د تیکستی شانۆییدا شانۆگه ریا (که ره کان) وه کو نمونه

پ. د ابراهیم احمد سمو

م. ه میقان حسین علی

پشکا دراما، کولیزا زانستین مروقایه تی،

زانکۆیا دهوک

mevan.ali@uod.ac

پوخته:

ره خهیا رهوشه نبیری ئیک ژ ئەوان تیۆرین ره خه ییه، پاش نوخازی و بونیاتگه رییی د سه رده می هه چه ره خدا جهی خو ب شیوه یه کی به رفه ه د مهیدانا ره خه ییدا دیتی. ره خه یا رهوشه نبیری گرنگیی ب خواندن و فه کۆلینا بابه تین رهوشه نبیری ددهت ژ بو هندی بگه هیته به رسقا کۆمه کا پرسیاران ژ ئەوانژی، تیگه هی رهوشه نبیری و پیکه ستنا رهوشه نبیری و په گه زین ئەوی د به ره مین ئەده بی و هونه ریدا، لیگه ریان ل چه وانیا رهنگه دانا پیکه ستنا رهوشه نبیری د گوتارا تیکستییدا دویری ره خه یا ئەده بی و هونه ریا گریدا دیتن و بیقه رین ئەرستییین دوکمای بی بو ژانرین ئەده بی و هونه ری هاتینه دانا بو ده ستنیشانکرنا به ره مین بلند و بزازه و به ره مین نزم ب پیکا زمانی و ره وانبیژیی و لایه نی جوانکاری. ئەف فه کۆلینا هاتییه ته رخانکرنا بو فه کۆلینا پیکه ستنن رهوشه نبیری یین فه شارتی و هاتینه په رده پۆشکرنا ب پیکه ستنن جوانکاری یین ئاشکه را د تیکستی شانۆگه ریا (که ره کان) یا نفیسه ر (فه ره اد پیربال)یدا، یا کو رویدانن ئەوی ل دور ململاتییا جیهانا تایبته یا نمونه یا تاکی یا ئارام و بیدهنگ و جیهانا که تواری یا تژی دهنگ و ژاوه ژاو و توند و تیژی ژ مه ترالیین پیشه سازی یین شارستانییه تین سه رده ست.

کلپه وشه کان: ره خه یا رهوشه نبیری، شانۆ، شانۆگه ریا که ره کان، تیکستی شانۆی.

پیشه کی

ل گه ل زیده بوونا به رهه مین داهینانی یین ئه ده بی و هونه ری و په یاد بوونا جیهانگیریی و لیک نیزی کوونا هزر و بوچوونین فیه کولهر و په خنه گران، گورانکاریین مه زن د بیافن په خنه ییدا دروستبووینه، ب تایه تی د په خنه یا پاش نوخازی و پاش بونیاتگه رییدا، گه له ک بزاف و تیور و هزرین نوی یین په خنه یی هاتینه به رهه مهینان، وه کو تایه مه ندییین هویر بو خواندن و هه لسه نگاندا به رهه مین ئه ده بی و هونه ری و دیار کرنا ئاستن هزری، په وشه نبیری و ئه پستی یی به رهه می و به رفهره کرنا هزر و کارتی کرنا وی ل سهر وه رگری.

گرنگیا ئه فنی فیه کولینی یا د شروفه کرنا گوتارا تیکستی (که په کان) دا، ل ژیر پراکتیزه کرنا په خنه یا په وشه نبیری، ژبه رکو ژ په خنه یین نوی و جیاوازه د هزرا په خنه ییدا و گه له ک په خنه گر ئه فنی ریازا په خنه یی دکه نه پیگه ژوری په خنه یا ئه ده بی، ژبه رکو مفای ژ هه می تیورین دی یین په خنه یی وه ردگریت مینا: په خنه یین کلاسیک و نوی و په خنه یا هه فچه رخ بو شروفه کرن و پافه کرنا گوتارا شانویین و گه هشت ب واتایا فیه شارتی و خود و په وشین نفیسه ر و ژینگه ها به رهه می و کارتی کرین په وشه نبیری ل نفیسه ر و به رهه می کرین، ههروه سا کارتی کرین ل به رهه می وه رگر و خوانده فانی دکه ت.

ئه ف فیه کولینه زیده باری پیشه کی و ئه نجامان، ژ دوو پشکان پیگه هییت: پشکا ئیکتی هاتییه ته رخانکرن بو لایه نی تیوری، تیدا به حسن تیگه ه و پیناسه و ستوپن و ئه رک و تایه مه ندی و پیشه نگین په خنه یا په وشه نبیری هاتییه کرن. پشکا دووی هاتییه ته خانکرن بو لایه نی پراکتیکی، تیدا به حسن پراکتیزه کرنا بنه مایین په خنه یا په وشه نبیری د تیکستی شانویا (که په کان) یا نفیسه ر (فه ره اد پیربالی) دا هاتییه کرن.

١- پشکا ئیکتی: تیگه هنی په خنه یا په وشه نبیری

١-١ په خنه یا په وشه نبیری

په خنه یا په وشه نبیری (critique culturall) فیه دگه ریت بو په یفا (Multiculturalism) ب واتایا جوراوجوریا په وشه نبیری ژ لایه هه ردوو قوتابخانه یین (بیرمینگهام و فرانکفورت)

وه کو ژیده ره ک ژ ژیده رین فیه کولینین په وشه نبیری دهاته بکارهینان (عبدالله الغدामी، ٢٠٠٥، ص ٢١). ب په یاد بوونا (تیورا پاش نوخازی یی ل دوماهییا سالیین شستان و ب واتایا په خنه گرتن ل په وشه نبیریا میدیای "Media culture" لئ هاته زیده کرن)، (حفناوی بعلي، ٢٠٠٧، ص ٢٠). به لئ بکارهینانا زارافنی په خنه یا په وشه نبیری ب شیوه یه کن که تواری بو په خنه گرتی ئه مریکی "فنسنت. ب. لئش" ل سالا (١٩٩٢) فیه دگه ریت. زارافنی په خنه یا په وشه نبیری بو جارا ئیکتی د په رتووکا (تیورا ئه ده بی پاش نوخازی یی) بکارهینایه ب واتایا ئاشکه راکرنا ریخستین په وشه نبیریین نه ده زگه هگری و نه ئه ستاتیکی د گوتارین تیکستی ئه ده ییدا، (سمیر خلیل، ٢٠١٢، ص ١١). ههروه سا ل ده ف عه ره بان به رامبه ر په خنه یا په وشه نبیری (النقد الثقافي) ده یته بکارهینان ب واتایا په خنه گرتن ل ریخستین فیه شارتی (نه وزاد ئه حمه د ئه سه وه، ٢٠١١، ل ١٥٠). ل ده ف کوردان ژی زارافنی په خنه یا په وشه نبیری هاتییه بکارهینان ب واتایا (بزافه کا هزری بو فیه کولینکرنا په وشه نبیری) (هه مان ژیده ر، ل ١٤٥). د په رتوک و فیه کولینین کوردی دا زارافین که لتوری، په خنه یا په وشه نبیری و وه خنه یا په وشه نبیری هاتینه بکارینان. له ورا مه باشر دیت ئه م (په خنه یا په وشه نبیری) یی به ره لاف بکارهینین، ژبه رکو ل سهر ئاستن فه رمی و نه فه رمی یین سازین هه ریما کوردستانی بتاییه تی به هدینان (په خنه یا په وشه نبیری) ده یته بکارهینان.

١-٢ په خنه یا په وشه نبیری وه کو زاراف

زارافنی په خنه یا په وشه نبیری (critique culturall) چالاکیین په وشه نبیری ب شیوه یه کن گشتی ب خووفه دگریت و ژ ئه وان په خنه یین گرنه، ئه وین پاش بونیاتگه ریی په یاد بووین و گه له ک ئاراسته یان د نافا خوفا هه لدگریت، ژبه رهندي ژ په خنه یین ئالوز و کویره. سه باره ت تیگه هنی په خنه یا په وشه نبیری (آرثر آزابرجر - Arthur Asaberger) وه کو بزافه ک دده ته نیاسین و دبیزیت: "په خنه یا په وشه نبیری بزافه که، بیافه کی زانستی تییه ت ب خووفه نوینه" (آرثر آزابرجر، ٢٠٠٣، ص ٣٠). ئانکو په خنه یا په وشه نبیری (بزافه کا هزرییه و په وشه نبیری: ژ هه می لایه نانقه بو لیگه ریان

و پێکڤه گرێدایا سنوور شکینا جۆراوجۆره، په خه گریڤن په وشه نگیری د بیافین ژیکجودادا هزر و تیگه هیڤن جۆراوجۆر بکاردهینن مینا: تیۆر و ریپازین ئەده بی و جوانکاری، سه ره رای هزر کرنا فه لسه فی و شروقه کرنا نافه ند و په خه یا په وشه نگیریا ملییا فولکلوری، ههروه سا د شیانیڤن ئەویدایه شروقه کرنا تیۆر و بیافین زانستی سیمپولوژی و تیۆرین دهروون شیکاری، تیۆرا سیسیپولوژی و ئەنترپۆلوژی بکهت (حفناوی بعلي، ٢٠٠٧، ص ٢٠). کهواته په خه یا په وشه نگیری د شروقه کرن و رافه کرنا گوتاریڤن تیکستی ئەده بی، پشتبه ستین ل سه ر ریپاز و تیۆره کا ده ستینشانکری ناکهت مینا: ریپازین په خه بیڤین پیرهوی و کونتیکیستی، به لکو ده ربازی تیۆرین په خه بیڤین جۆراوجۆر دییت بو هندئ بگه هیته واتایا راسته قینه یا گوتارا تیکستی ههروه سا خود و زانی نقیسه ری دابه ش دییت ل سه ر چه ند ریڤکخستین په وشه نگیری ژ ئەوانژی (ریڤکخستا ئایدیولوژی، دهروونی، سیمپولوژی و جفاکی) ب ریکا ئەفان ریڤکخستان گوتاره کا ئازاد یانژی یا ده ستینشانکری ل گور بها و په وشت و سنج و تیتالیڤن جفاکی بو خوانده فان و وهگری، بو ده ستینشانکرنا لفین و کریار و هه ست و هه لویستین ئەهوی به رامبه ر بارودوین نافخوی و دیارده یڤن گه ردوونی ده پته ئاراسته کرن.

تشتی نوی و ویره ک د په خه یا په وشه نگیریا (راکرنا دیوارین د نافبه را تایبه ته ندی و ئاستاندایه د په یهروین مروفایه تیدا، ژبه رکوه هه می به شه کن ژ په وشه نگیری و ب ته مامی د ژینگه ها سروشتیدا به ره هه من مروفایه تیبینه (صلاح قنصوه، ٢٠٠٧، ص ٥). کهواته ل گور ئەه فی دیتنی په خه یا په وشه نگیری، جوداه ی و تایبه ته ندین د نافبه را به ره هه می ئەده بی ئافراندی و بلند و به ره هه می په وشه نگیریا ملی لایڤ جۆری ئەده بی و شیوازی ژانری؛ ژ لایڤ ئافا کرینقه دشکیڤیت و ژ نافه دبهت. ئەه تیکستی وهکو گوتاره کا جفاکی، سیاسی و دیروکی شروقه دکهت ژ بو هندئ بگه هیته واتایا فه شارتی و نه دیار و نه ده زگه هکری ب تایبه تی د به ره هه می ملی و فه راموشکریدا و ئەده ب و هونه ری وهکو بنیاته کی هونه ری شروقه ناکهت، به لکو تیکستی ب پیرهوی و ریڤکخستین په وشه نگیری د ژینگه ها سروشتیدا گریڤدهت، ژبه رکوه په خه یا په وشه نگیری

و تیهزریڤی دکه ته بابهت و ده ربریڤی ژ هه لویستین خو به رامبه ر تایبه ته ندی و پێشقه چوونین ئەهوی دکهت). (میجان الرویلي و سعد البازعي، ٢٠٠٢، ص ٣٠٥). کهواته ئەه په خه یه یا ژ پرویڤی هزریقه سه ره ده ریڤی ل گه ل بنیاتی په وشه نگیری دکهت و گه نکه شه یا بابهت و دیارده یڤن ئەهوی ل ژیر بنه مایڤ ریڤکخستان گشتگیر دکهت. ههروه کی په خه گری عیراقی (سمیر خلیل) په سه ندا ئەه فی بوچوونئ دکهت و دبیزیت: "په خه یا په وشه نگیری بزافه که ب واتایا ریڤکخستین په وشه نگیری ده پت و کومه کا ریڤکخستین په وشه نگیری، میژووی، جفاکی، په وشتی، مروفایه تی، بهایان، شارستانی، هه تا ئینی و سیاسی د نافا خوڤا به روفاژی دکهت" (سمیر خلیل، ٢٠١٢، ص ٧). ل گور بوچوونا (سمیر خلیل) په خه یا په وشه نگیری د فه کۆلینین خوڤا و هه لکۆلینا په وشه نگیری ب تنئ وهکو بابه ته کی ده ستینشانکری ناکهت، به لکو ئەه ل ئەوان ریڤکخستین په وشه نگیری دگه ریڤت؛ ئەوین د پیکهاتین خوڤا ئالوز و پیکه ده گریڤی.

سه بارهت پیکهاته یا ئالوزا په خه یا په وشه نگیری، په خه گری سعودی (عبدالله الغدامي) ب شروقه کرنا ریڤکخستا فه شارتی گریڤدهت و دبیزیت: "په خه یا په وشه نگیری لقه که ژ لقیڤن په خه یا تیکستی؛ په خه یڤی ل ریڤکخستین فه شارتی یڤن گوتارا په وشه نگیری دگریڤت و بو ئاشکه راکرنا ئەوان ریڤکخستین په وشه نگیری نه جوان ئەوین د پشت ماسکین په وانبیزی و جوانکریدا هاتینه فه شارتن" (عبدالله الغدامي، ٢٠٠٥، ص ٨٣-٨٤).

ل گور بوچوونا (غزامی) په خه یا په وشه نگیری نه ب تنئ په وشه نگیری فه دکۆلیت و ل ریڤکخستین ئەهوی یڤن جۆراوجۆر دگه ریڤت کا چاوا د تیکستی ئەده بیدا هاتینه بکارهینان، به لکو ئەه ل ریڤکخستین فه شارتی دگه ریڤت؛ ئەوین ل پشت ماسکین جوانکاری و په وانبیزی هاتینه فه شارتن و په رده پوشکرن. ئانکو کاری ئەهوی (پویتکرنا ریڤکخستا فه شارتیبه د تیکستی ئەده بیدا، نیاسینا ژیدهر و ژینگه ه و ده سه لاتا ئەهوی یا ئەه پستمیه و دیارکرنا رۆل و شیوه یڤن و یه دگۆتاریڤدا) (ماجد الغرباوي، ٢٠١٩، ص ١٩٧). ژبه رهندي په خه یا په وشه نگیری (کریاره کا د نافتیڤکداچووی

ب ریکه پیکهستین رهوشه نبیری دکهت، چ ب رهوشه نبیریا فهگوهاستی هاتبته فهگوهاستن، یانژی ژ رهوش و رهفتارین بهره بابین ئیک ل دویف ئیک هاتینه وهگرتن و دهستنیشانکرنا په یوه ندیین ئه وان ب ریکه سیمبولین زیندی دکهت بو هندی بگههته گوتارا په راویزخستی و پشتگوهافیتیا سیستم و دامه زراوه یین ههیی ل بن گوتارا جوانکاری و ئاشکهره و فهشارتی و ب سیستمین زیندی و هشیار گریدهت ئه وین شیاین ب رهخساندن و په یادکرنا ئازادییا هزری و پهیره و کرنا ئازادیین که سوکی و په کسانیا جیندهری پیشبکهفن ئه فه ژ لایه کی و ژ لایه کی دیتفه، ئه گهر و نارمانجین نفیسه ری و تیکستی یین دوویرتر ژ ئه وئ یا ب سه رفه ئاشکهره دیت بو هندی بگههته ئاستی راستگویی نفیسه ری و ئه رکی ئه وئ یی هزری، مروفایه تی، نه ته وایه تی، رهوشتی و جفاکی به رامبه ره به رهه مین داهینانی و شیوازی ئاراسته کرنا خوانده قانی و هه رگری.

١-٣ ستونین ره خه نیا رهوشه نبیری

ره خه نیا رهوشه نبیری پشتبه سنتی ل سه ره هنده ک ستوین و تیگه هین تیوری و پراکتیکیین دهستنیشانگری بو شروفه کرن و رافه کرنا گوتارا تیکستی دکهت، هه ره وه کی ب ئه فی شیوه یی ل خواری:

١-٣-١ ده لاله تا ریکهستنی

مه به ست ژ ئه فی بنه مای دهستنیشانکرنا ده لاله تا ریکهستنییه د ریره وئ دهستنیشانگری گوتاریدا. ژبه رکوه هه ره (ریکخسته نه ک گریدای ژینگه ها جفاکییه) (ایان کریب، ١٩٩٩، ص ٩٦). ئانکو هه ره ریکخسته نه کن مورکه کا رهوشه نبیری و جفاکی پیقه دیاره و گوتاره کا فهشارتی د خودا هه لدگریت (کونترۆلی ل سه ره هزر و کریارین پاشه روژی یین کومین گریدای ئه وئ ریکخسته نه رهوشه نبیری دکهت) (نادر کاظم، ٢٠٠٤، ص ٩٦). ئه فه دیتنه ئه وئ ناماژی دده ته مه، کو د سروشتی خودا ریکهستنی رهوشه نبیری یین سه ره بوخو نینن، به لکو هه ره ریکخسته نه ک کومه کا ده لاله تان د خودا هه لدگریت بو گه هاندنا په یامه کی د گوتاره کا فهشارتی و نه راسته وخو نه ئاشکهرادا و ئه و ریکخسته نه ب شیوه یه کی راسته وخو یان

(سه ره ده ریی ل گه ل تیکستی و گوتارین جوانکاری و هونه ری ناکهت، وه کو هنده ک سیمبولین جوانکاری ب شیوه و فورمین سروشار (ألیحائی) به لکو ئه و سه ره ده ری و هه کو ریکهستنی فهشارتی و نه راسته وخو د ریره وین رهوشه نبیریدا ل گه ل دکهت) (عبدالرحمن عبدالحمید علی، ٢٠٠٥، ص ٢٢٩).

که واته د شیاندایه بیژین ره خه نیا رهوشه نبیری (گوتاری شروفه دکهت و هه لسه نگینیت یی به ریخو بده تی کا ئه و گوتاره چ ژانری ئه ده بیه هوزانه یان رومانه، شانویه یان گوتاره کا بزاره و پوخت و بلنده یان رهوشه نبیریا مللیه یان هه ردووک نینن، به لکو ب شروفه کرنا ئه وئ چه ندی رادییت بو ئاشکهره کرنا پیکهاته یا ئه وئ یا ئه قلی و نه ئه قلی ب ئالوزی و دژبه ریین ئه وئفه ژبه ره ئه فی چه ندی هه می گوتار دچه د بن چارچووه یی ره خه نیا رهوشه نبیریدا) (هه مان ژده ره و لاپه ره). ئانکو ره خه نیا رهوشه نبیری شروفه کرن و رافه کرن و هه لسه نگاندنا گوتارا تیکستی دکهت " ل ژیر چارچووه یی په یوه ندیین ئه وئ یین ئایدولوژی و کارتیکرتین ئه وئ یین جفاکی، سیاسی، ئابووری و هزری و ب ئاشکهره کرنا ئه وان پشتی هه لوه شاندن و ژیکفه کرنا گوتاری رادییت" (عبدالرحمن عبدالحمید علی، ٢٠٠٥، ص ٢٢٩). ئه فه پیناسه یه دووپاتیی ل ئه وئ ل چه ندی دکهت، کو ره خه نیا رهوشه نبیری به ریخو ناده ته تیکستی ب پیکفه گریدانا په یف رسته یین زمانی ئه وین ل دویف ئیک هاتی، به لکو به ریخو دده ته رۆل و کارتیکرنا رهوشه نبیری د ریکخسته نه بابه تاندا د ناقبه را لایه نین جوانکاری و په یوه ندیین ئه وئ یین ئایدولوژی و کارتیکرتین ئه وئ یین سیاسی، جفاکی و ئاینی د ریره وین گوتارا تیکستیدا ب ریکه سیمبول و نیشانان و ب ئه فی یه کی دشیت هوشیاریا نفیسه ری دیاربه که تن، ژبه رکوه "ره خه نیا رهوشه نبیری پشکنینکرنا بنه مایین رهوشه نبیرییه ب پشتبه سنتی ل سه ره ده کرنا بوچوونان" (سمیر خلیل، ٢٠١٤، ص ٨٢).

ب شیوه یه کی گشتی ئه م دشین بیژین، ره خه نیا رهوشه نبیری گوتارا تیکستی د لایه نی زمانی و جوانکاریدا چارچووه و ئاسن ناکهت، به لکو ئه و پشکنینکرنا تیکستی

پهوشه‌نێری ئارمانجبه‌ره هندهک ده‌لاله‌تێن پێکخستییێن خرفه‌کری د‌خۆدا ده‌ه‌لگ‌ریت و ب‌ده‌رپ‌رینێن کو‌پر و نه‌راسته‌وخۆ ده‌یننه‌ ئاراسته‌ک‌رن، بو‌وه‌رگر و خوانده‌فانی بی‌ی هه‌ستییکه‌ت ب‌پێکا کودین پهوشه‌نێریا مللییا نه‌ته‌وه‌یی یان پهوشه‌نێریا وه‌رگرتی یا پوژنا‌فای و پوژه‌لاتی کارتیکنی ل‌نه‌ست و هه‌لچوون و دیت و په‌فتاری‌ن ئه‌وی دکهن، د‌ئه‌نجامدا پهوشه‌نێریه‌کا ده‌ستنیشانک‌ری یا مه‌به‌ستدار و ئارمانجبه‌ر ل‌ده‌ف دروستدکهن و ب‌ئه‌فی شیوه‌یی کونترۆلی ل‌سه‌ر دکهن. هه‌روه‌کی زانایی ئه‌مریکی یی ئه‌نترۆپۆلۆژی (کلیفورد غیرتز Clifford Geertz ٢٠٠٦-١٩٢٦)، دیاردک‌ه‌ت: (پسته‌یا پهوشه‌نێری دووانی و دوولایه‌نیه‌، ژ‌لایه‌کیفه‌ کار دک‌ه‌ت بو‌تێگه‌هشتن و شروقه‌کرنا ئه‌زموونا مروفی، واتایی دده‌ته‌ ژ‌یانا مروفی؛ ژ‌یان و ئاینی ب‌ساناهی دک‌ه‌ت بو‌تێگه‌هشتن و دژی مه‌عقولیه‌تی ناراه‌ستن ژ‌لایه‌کی دێقه‌ ئه‌رکی کونترۆلک‌رنی ل‌سه‌ر ژ‌یانا تاک‌ی دک‌ه‌ت) (کلیفورد غیرتز، ١٩٩٣، ص ١١٣). که‌واته‌ ئه‌م د‌شین بێژین د‌شروقه‌کرنا په‌خه‌یا پهوشه‌نێریا؛ پسته‌یا پهوشه‌نێری ئارمانجبه‌ره ژ‌به‌رکو په‌خه‌یا پهوشه‌نێری گ‌رنگیی ب‌ده‌رپ‌رینا پهوشه‌نێری دک‌ه‌ت و ئه‌ف ده‌رپ‌رینه‌ دبته‌ ئه‌گه‌ری ئاشکه‌راک‌رنا هه‌ردوو پێکخستنان، پێکخستنا پهوشه‌نێری یا ژ‌ده‌رفه‌ی تیکستی، هه‌روه‌سا پێکخستنا داهینانی یا د‌ناف تیکستیدا، کو ئیک ژ‌ئه‌وان ئالافین تێگه‌هشتن بو‌ژ‌یانی ب‌ساناهی دک‌ه‌ت و یادیت‌ر بزافا کونترۆلک‌رنا هزر و ئاراسته‌ک‌رنی دک‌ه‌ت.

١-٣-٣ خوازه‌یا گشتی

خوازه‌ فه‌گوه‌استنا په‌یقییه‌ ژ‌واتایا په‌سه‌ن بو‌ واتایه‌کا نوی و جودا ب‌دروستک‌رنا وه‌کیه‌کیی د‌ناقبه‌را واتایا ئیک‌ و دووییدا (مه‌دی صالح السامرائی، ٢٠١٣، ص ١٠٢). ئانکو ئه‌م د‌شین بێژین درکاندن یان نفیسینا په‌یقی

نه‌راسته‌وخۆ کارتیکنی ل‌بیروباوه‌رین تاکه‌که‌سی دک‌ه‌ت و هزر و کریار و په‌وش و په‌فتاری‌ن ئه‌وی به‌رامبه‌ر بیافین جوراوجو‌رین ژ‌یانی ده‌ستنیشانک‌ه‌ت و د‌ئه‌نجامدا په‌فتاره‌کا گشتی دروستدک‌ه‌ت. ده‌لاله‌تا پێکخستنی پشته‌ستنی ل‌سه‌ر س‌ی ده‌لاله‌تان بو‌ ئاشکه‌راک‌رن و ده‌ستنیشانک‌رنا په‌یامی دک‌ه‌ت، ئه‌وژی ئه‌فین ل‌خوارینه‌:

- ١- ده‌لاله‌تا ئاشکه‌را و راسته‌وخۆ.
- ٢- ده‌لاله‌تا سروش (الایحائی) و سیمبۆلی.
- ٣- ده‌لاله‌تا پێکخستنا پهوشه‌نێری.

که‌واته‌ هه‌ر په‌یشه‌ک‌ گ‌ریدای سروش و سیمبۆلی زیندی و پێکخستنه‌کا پهوشه‌نێریه‌. ژ‌به‌رکو ئه‌گه‌ر (ده‌لاله‌تا ئاشکه‌را و راسته‌وخۆ گ‌ریدای مه‌رجی پ‌رمانی و ئه‌رکی ئه‌وی یی راگه‌هاندن و مفا وه‌رگرتنی بیت و ده‌لاله‌تا نافه‌روکی گ‌ریدای جوانکارییا زمانی بیت، ده‌لاله‌تا پێکخستنی گ‌ریدای په‌یوه‌ندیین ئالۆز و د‌ناف ئیک‌دا چوونیه‌) (عبدالله الغدامي، ٢٠٠٥، ص ٧٢). ل‌گور دابه‌شک‌رنا ده‌لاله‌تا پێکخستنی هه‌تا په‌خه‌گر بشیت ب‌هویری ده‌ستنیشانک‌رنا ده‌لاله‌تا راسته‌قینه‌ و ئارمانجبه‌ر یا گوتارا تیکستی بک‌ه‌ت و ب‌دروستی کریارا په‌خه‌یی ئه‌نجام بده‌ت، پ‌دقییه‌ ژ‌گوتارا راسته‌وخۆ یا زمانی و جوانکارییا ئه‌ده‌بی، هه‌روه‌سا نیشان و سیمبۆلین راسته‌وخۆ و ئاشکه‌را ده‌ربازی کودین ئالۆزین تیکستی ب‌پێکا ده‌لاله‌تێن پێکخستنا پهوشه‌نێری بیت. ل‌قیری مه‌ ب‌تنی ئیک‌ پێکخستن نینه‌، به‌لکو هه‌می پیکخستنان و بواری‌ن که‌لتوری په‌یوه‌ندی ب‌ئیک‌دوووقه‌ هه‌یه‌ و هه‌ر پیکخستنه‌ک‌ د‌بن پیکخستنه‌کا ئاشکه‌را یا جوانکاریدا بو‌خزمه‌ت و مه‌ره‌م‌ین دامه‌زراوه‌یی د‌ه‌یته‌ فه‌شارتن.

١-٣-٢ رسته‌یا پهوشه‌نێری
په‌خه‌یا پهوشه‌نێری پشته‌ستنی دک‌ه‌ته‌ سه‌ر جیاوازی و جوداهیی پ‌بازی د‌ناقبه‌را رسته‌یا پ‌رمانی و ئه‌ده‌بیدا و ژ‌ئه‌نجامی ئه‌فان جوداهییان رسته‌یا پهوشه‌نێری ده‌یته‌ به‌ره‌مه‌هینان و ژ‌دایک‌ دبیت و ب‌ئه‌فی په‌نگی هه‌ر رسته‌یه‌کا پهوشه‌نێری به‌رامبه‌ر هزاره‌ها رسته‌ی پ‌رمانی و ئه‌ده‌بیه‌ (هه‌مان ژ‌یده‌ری به‌ری، ل ٧٣-٧٤). ئه‌ف دیتنه‌ ئه‌وی ئه‌نجامی دده‌ته‌مه‌، کو د‌تیکستی ئه‌ده‌بیدا رسته‌یا

و فه‌گوه‌استنا ئه‌وئ بۆ په‌یفه‌کا دی یا نیزیکی ئه‌وئ بکاره‌ینانا په‌هه‌ندی ئایکونی وه‌که‌کیا سیمیلوژی د بیافی په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیریدا ئارمانج ژئ (بهایی) په‌وشه‌نبیرییه و به‌زاندنا خوازه‌یا ئه‌ده‌بییا ئیکانه‌یه، ژبه‌رکو ده‌مئ گوئارا تیکستی بۆ نافه‌رۆکین فه‌شارتی یین په‌وشه‌نبیری ده‌یته فه‌گوه‌استن، پیدفی ب ئاشکه‌راکرا خوازه‌یین مه‌زیتین زمانی و نافه‌رۆک فه‌شارتینه، ل گه‌ل هه‌ر گوئاره‌کا زمانی نافه‌رۆکه‌کا ریکخستی و فه‌شارتی یا هه‌ی نیزیکی خوازتن و ده‌رپرینا خوازئ ب ریک بهایی ده‌لالی یئ نه‌ رون و ئاشکه‌را دکه‌ت) (عبدالله الغزاملی، ٢٠٠٥، ص ٦٧-٦٨) . ئانکو هه‌ر گوئاره‌ک ژ په‌هه‌ندی زمانی و په‌وشه‌نبیری پیکده‌یت، (ره‌هه‌ندی زمانی یئ ئاماده ژ کریارا جوانکاریا زمانی بده‌ستقه‌ ده‌یت. هه‌روه‌سا په‌هه‌ندی فه‌شارتی ب ریکخستین په‌وشه‌نبیری و په‌یوه‌ندیین گوئاری بده‌ست دکه‌فیت) (سمیر خلیل، ٢٠١٢، ص ٢٩) . ئانکو خوازا گشتی ده‌ربازبوونه ژ سنوری په‌یفی و زمانی ئاماده بۆ ریکخستنا په‌وشه‌نبیری ئه‌ف یه‌که‌ژی دبیته ئه‌گه‌ری ئاشکه‌راکرا دووانه‌بییا ده‌لاله‌تی د گوئاریدا. بۆ ئه‌وه‌ گوئارا هه‌ز ژئیکرنی گوئاره‌کا خوازه‌ییه یا مه‌زنه، ریکخستین په‌وشه‌نبیری خو ل پشت فه‌دشیرن ب ریک هه‌نده‌ک رسته‌یین په‌وشه‌نبیری یین هه‌ستینه‌کری ده‌ینه لئانن

١-٣-٤ داپوشینا په‌وشه‌نبیری

د په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیریدا داپوشینا په‌وشه‌نبیری زارافه‌کی نوی و هویر و ریکوئیکه مه‌به‌ست ژئ هه‌بوونا دوو واتا و ده‌لاله‌تانه، ئیک یا نیزیکه و ئیک یا دویره، مه‌به‌ستا په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیری ده‌لاله‌ته و پامانا دویره و ئاشکه‌راکرا ئه‌وئ پیدفی ب یارییه‌کا په‌وانیژییا ریره‌وییه (عبدالله الغزاملی، ٢٠٠٤، ص ٢٩). ژبه‌رکو (خواستن و وه‌رگرتنا زارافی داپوشین ژ زانستی په‌وانیژی و فه‌گوه‌استنا ئه‌وئ بۆ بیافی په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیری پیدفی ب به‌رفه‌هکرنا تیکه‌هئ ئه‌وییه دا ببیته ده‌لاله‌ت بۆ ده‌لاله‌تا گشتی و نه‌هیته چارچوو‌فه‌کرن دوو رامانین نیزیکی و دویرن و دی ل گه‌ل یا دووی بیت، یان واتا یا فه‌ره‌ه‌نگی و مه‌عه‌وییه، به‌لکو ببیته ده‌لاله‌ت بۆ بنگه‌هئ گوئاری یین پشتبه‌ستنی دکه‌ته ل سه‌ر په‌هه‌ندی فه‌شارتی و بی هه‌ستی، کو د هوشی

نقیسه‌ر و خوانده‌فانیدا نینه، ژبه‌رکو ئه‌و ریکخستنه‌کا فه‌شارتی یا په‌وشه‌نبیرییه، نقیسه‌ر نانقیسیت، به‌لکو ژ ئه‌نجامی کریارا دووباره‌بوون و ل دویف ئیک هاتن و که‌تنا ل سه‌ر ئیک یا بوویه په‌گه‌زه‌کی ریکخستنی د گوئاریدا و نقیسه‌ر و خوانده‌فان ژبه‌ر دکه‌ن بی هه‌ستییکه‌ن) (هه‌مان ژیده‌ر، لاپه‌ره ٧١) . ب شیوه‌یه‌کی گشتی داپوشینا په‌وشه‌نبیری د په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیریدا جوداهیه‌کا مه‌زن یا هه‌ی ل گه‌ل داپوشینا په‌وانیژی، ژبه‌رکو د په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیریدا ب تنی ده‌لاله‌ت بۆ دوو رامانین نیزیکی و دویر نینه وه‌کو داپوشینی د زانستی په‌وانیژییدا، داپوشینا په‌وشه‌نبیری د په‌خه‌یا په‌وشه‌نبیریدا گری‌دای ده‌لاله‌ت و پامانا دووییه ئه‌وا ژ ئه‌نجامی کریارا دووباره‌بوون و که‌تنا سه‌رئیک بوویه ریکخستنه‌کا په‌وشه‌نبیری و ب ریک نه‌ستی و بی هه‌ستی بوویه پشکه‌ک ژ په‌وشه‌نبیرییا جفاکی نقیسه‌ر و خوانده‌فانان.

١-٣-٥ نقیسه‌ری دوانه‌یی (المولف المزدوج)

نقیسه‌ری ئه‌ده‌بی و جوانکاری ئه‌وه یئ ریکخستنا ئه‌ده‌بی و جوانکاریین هونه‌ری راسته‌وخو و نه‌ راسته‌وخو ب ریک زمانی به‌ره‌م ده‌ینن، سروش و سیمبول ل به‌رامه‌ری ئه‌وئ داھینه‌ری په‌وشه‌نبیری پوگنیرانا ئه‌وئ په‌وشه‌نبیری یا خو ل پشت فه‌دشیریت دکه‌ت ب شیوه‌ی ریکخستین فه‌شارتی و نه‌ هشیار ئانکو تیکه‌هئ نقیسه‌ری دووانه‌یی دوپاتیکرنه ل هه‌بوونا نقیسه‌ره‌کی فه‌شارتی ژبلی نقیسه‌ری ناف لئیهاتی، ژبه‌رکو (په‌وشه‌نبیری ب خو ب کاری به‌ره‌مه‌ینانا نقیسه‌ره‌کی دی رادبیت هه‌قه‌هئ نقیسه‌ری ئاشکه‌رایه و په‌وشه‌نبیری هه‌قه‌هئ دکه‌ت ب چاندنا ریکخستین خو ل بن دیتن و بوچوونین نقیسه‌ری) (عبدالله الغزاملی، ٢٠٠٥، ص ٧٥-٧٦) . که واته هه‌ر تشتی ده‌یته خواندن یان به‌ره‌مه‌ینان دوو نقیسه‌ری هه‌ین:

تیک: نقیسه‌ری ئاشکه‌را و ناف لئیهاتی.

دوو: په‌وشه‌نبیری ب خو یه ئه‌وئ دبیزنی نقیسه‌ری نافه‌رۆک فه‌شارتی.

ئه‌ف هه‌ردوو خاله ئه‌وئ چه‌ندی بۆ مه‌ دوویات دکه‌ن، کو لایه‌نی په‌وشه‌نبیری بنگه‌ه‌کی سه‌نته‌ری نقیسه‌رییه.

بیاقین ژیانئ بەرفرەه و گشتگیر دکەت، هەتا پەخنە ب خۆ ھندەک بەھایین نۆی ب دەست بینیت یان ئاشکەراکرنایا بیاقئ تیۆرین ئەدەبە ب پیکا سالوخدانا تیکستان یان ئاشکەراکرنایا یاسایین نۆی بۆ شۆڤە کرنا تیکستان (مصطفی الصبح، ٢٠٠٣، ص ١٠). ئەف خالە ئەوئ چەندئ پشت راستدکەت، کول گور پیازا پەخنەیا پەوشەنبیری ھەمی بزاف و چالاکیین مروفی د کەتواریدا پیدفئ ب پەخنەیین، ب تاییەتی بەرھەم و تیکستین ئەدەبە و ھونەری و ھەر ئەف چەندەیە تیۆر و پیازیین نۆی یین پەخنەیی بۆ شۆڤە کرنا و رافە کرنا و گوتار و تیکستان بەرھەم دەھینیت. پ- پیدفیات (الضرورة): پەخنەیا پەوشەنبیری پیشنیارەکا پیدفییە، کومە ژ بەرخیوڈانا ب ترس رزگار بکەت یان سەرەدەریی ل گەل پشکینا ئەوئ بۆ رازیکرنا ئیکو دوو بکەت یان ھندەکی ژئ وەرگریت، کول گەل ھزرین مە یین کەفن بگونجن، ئەف چەندە بۆ ژیانئ پیدفئ ب پیشخستنا دیتنا مە یە داکو بشین مفای ژ پیشنیارا پەوشەنبیری وەرگرین.

ج- فەدیتن (الاکتشاف): پەخنا پەوشەنبیری ھەولا فەدیتنا جوانکاریین نۆی د تیکستئ ئەدەبیدا دەت یان د کەتواریدا وەکو تیکسەکن گشتیگیر (ھەمان ژیدەر و لاپەری بەری وی). ئەف چەندەژی پیدفئ ئازادیی و روبەرەکی بەرفرەھتر ھەیە.

١- ٥ ئەرکین پەخنەیا پەوشەنبیری:

پەخنەیا پەوشەنبیری پشتبەستئ ل سەر ھندەک ریک و ئالاقین جیگیر بۆ شۆڤە کرنا و رافە کرنا گوتارا ئەدەبە و ھونەری دکەت، ھەرۆکی ب ئەفی شیۆھئ ل خواری.

١- پیشنیارکرنا ھندەک پرسیارین پەوشەنبیری یین نۆی مینا: پرسیارا ریکخستئ ل شوینا پرسیارا تیکستی، پرسیارین فەشارتی ل شوینا پرسیارا دەلالەتی و پرسیارین بەخورییا جەوماوھری ل شوینا پرسیارا داھینانی یا بلند و بزارە.

٢- خۆ دیرکرن ژ سنورئ پەیفئین راستەوخۆ یین تیکستئ ژینگەھا پەوشەنبیری، ژبەرکو بەرھەمەکی پەوشەنبیریە کارتیکرنئ دکەت و دکەفیتە دبن کارتیکرنئ.

٣- گوتارا تیکستئ ئەدەبە و ھونەری و جوانکاری دا، ریکخستئین پەوشەنبیری یین فەشارتی ئاشکەراکردکەت

نقیسەری ئەدەبە و جوانکاری دیتە ھەقبەشی داھینەری ریکخستئین پەوشەنبیری و د ئەنجامدا پەخنەیا پەوشەنبیری پەدکرنا راستییا جوانکاریی ناکەت، کوی بی ئەوئ ئەدەبە چ بەھایئ خۆ نینە، بەلئ دووپاتی و جەختیی ل ھندئ دکەت، کوراستییا نقیسەر و نقیسین و خواندەفانی؛ بەرھەمئین پەوشەنبیرینە (اوراد محمد، ٢٠١٧، ص ٦). سەبارەت نقیسەری دووانەیی ئەم دشیین بیژین ھەر نقیسەرک بەرھەمی پەوشەنبیرییا ژینگەھا خۆیە و پەوشەنبیریەت کونترۆل ل سەر ھزر و بۆچوون و پەفتارین ئەوی دکەت و ئاراستەیی ئەوی دەستنیشان دکەت و چ نقیسەر ئیک لایەن نینن ژ دەربرینکرنئ د بەرھەمی خۆ یئ ئەدەبە و ھونەریدا.

١- ٤ تاییەتمەندیین پەخنەیا پەوشەنبیری

پەخنەیا پەوشەنبیری تاییەتمەندیین جیاواز و جودا یین ھەین بۆ دیتنا بەرھەمی ئەدەبە و ھونەری، ب ئەفی شیۆھئ ل خواری:

أ- تەواوکاری (التکامل): پەخنەیا پەوشەنبیری مفای ژ پیازیین دی یین پەخنەیی بۆ شۆڤە کرنا و رافە کرنا وەرگریت، ژبەرھندئ ئەو شیۆھئین پەخنەیی رەت ناکەت، بەلکو خۆ سەپاندنئ ئەوئ رەت دکەت، ژبەرکو کیماسیی د ئاشکەراکرن دەلالەتین رپەرھوئ تیکستیدا دینت (مصطفی الصبح، ٢٠٠٣، ص ١٠). ب تاییەتی د پەخنەیین کەفئین رپەرھویدا.

ب- بەرفرەھی (التوسع): دیتنا پەخنەیا پەوشەنبیری بەرامبەر بیاقین ژیکجودا یا بەرفرەھە، ئەفجا گوتار بیت یان دیاردەیک بیت، ئەو د فەکۆلینئین دامەزراوھیی و جەماوھریدا ب تنئ ناھیتە چارچووفە کرنا، بەلکو ھەتا فەکۆلینکرنا بابەتین فەراموشکریژی دکەت، ژبەرھندئ پەخنەیا پەوشەنبیری ئەدەبئ جوانکاری بۆ بەرھەمھینانا پەوشەنبیری دەرباز دکەت (ابراھیم محمود خلیل، ٢٠٠٣، ص ١٣٩). ئانکو ئەو ل سەر بنەمایەکی دیموکراسی شۆڤە کرنا دکەت و جوداھیی ناخیتە ل ناقبەرا بەرھەمئین مللی و جەماوھری و بەرھەمئین بلند و بزارە یئ ئەدەبە و ھونەری.

ت- گشتگیری (الشمولية): دیتنا پەخنەیی بۆ ھەمی

(جمیل حمدادی، بدون ینە، ص ٩٢-٩٣).

٤- وەرگرتنا گوتاری ئەوا ژ لای خۆنده فانی ب شپۆه یه کێ کویر و بهرفره هـ دویر ژ شپۆه و ژانری ئەوی دهیتته خواندن.

٥- مفا وه رگرتن ژ زانستین مروفایه تی ئەوین گریڤای شپۆه یین گوتاری.

٦- لێگه ریان ل ریکخستین فهشارتی ئەوین ل پشت گوتاری بۆ گه هشتا لایه نی ماددی، مه عه وهی، هزری و سوزداری.

٧- گریڤانا د نافه را زمان و تیکست و ره وه نیریڤدا.

٨- زانینا ده لاله تین ریکخستنی ئەوین د پرسته یا ره وه نیریڤدا ل پشت جوانیا په یقین جوانکاری و په وانپێژی دهیتنه په رده پوشکر.

٩- شروقه کرن و رافه کرنا سیمبۆل و ماسکان.

١٠- ئاشکه راکرنا ئەوی ره وه نیریڤ یا ده برینی ژ دوو ره وه نیریڤ جیاواز دکه ت و سه پاندنا ئە و په یوه ندییا گوهورینی ل سه ر په وه نیریڤان به ره لاف دکه ت (عبدالله الغدामी، ٢٠٠٠، ص ٩٥).

٢- پشکا دووی: پراکتیزه کرنا بنه ماینن ره خه یا ره وه نیری د تیکستی شانویا (که ره کان) یا نفیسه ره ره هاد پیربایدا^(١).

٢-١ پوختی شانۆگه ریڤی

پویدانین ئەفی شانۆگه ریڤی ل دۆر خیزانه کا ده وله مهنده، ب ژیا نه کا بی تام و دویر ژ هه سته پیکرتین ژیا نا راسته قینه، که سایه تین ئەفی شانۆگه ریڤی ژ دایک و باب و دوو خویشکین بچویک و مه زن پیکدهیت، که سایه تیڤی

سه ره کی (ئه و کورێ که ره) یی هزرا ئەفی شانۆگه ریڤی ل دۆر دزفریت، ب رێقه چوونا پویدانان بۆ مه دیاردییت، کو کورێ ئەفی خیزانی د زکما کدا یی که ره و که پاتییا ئەوی جیهانه کا تایه ت یا تژی ژ ئاشوپ و جوانی و هه سته پیکرتین راسته قینه یین گیانی ب خۆقه دروستکرینه، پشتی نشته رگه ری بۆ گوهیڤن ئەوی دهیتته کرن و چاره سه ری بۆ دهیتته دیتن، ئەو ژ جیهانا خۆ یا تایه ت بۆ جیهانا گشتی و ئاشکه را دهیتته فه گوهاستن، ئەو هه می و پیرانکاری و نه دادپه ره ری و گرنگیدان ب په وه نیری و ستران و موزیکا بیانی ب که ره سته پیکرتین مه تریالی یین دهنگی، پێچه وانه ی هه می ئەو تته پین ئەوی د جیهانا که ریڤیدا پێشبینیکریڤ ده رکه فتن، ئەف یه که ژی دیتته ئەگه ر، کو ژ ئەفی جیهانی یاخی بیت و خوزییا بۆ جیهانا خۆ یا که ریڤی رابه پلایت، ژبه رکو نه شپت خۆ بخاپینیت و توندوتیژی و دهنگین نه ساز یین فی جیهانی قه بیل بکه ت، له ورا ل دوماهیڤ په نایڤ دبه ته بهر خۆ کوشتنی و بۆ خۆ قورتالکرڤ ژ فی جیهانی.

ب شپۆه یه کێ گشتی ئەف تیکسته چه ندین ریکخستین ره وه نیری یین ئاشکه را و فهشارتی ب خۆقه دگریت، ب تایه تی ریکخستین سسیو سایکولوژی، د فی تیکستیدا نفیسه ری گرنگیه کا مه زن دایه لایه نی ده روونی، جفاکی و مروفی ب فی چه ندیژی جیه جیکرنا بنه ماین هه قچه رخین ره خه یا ره وه نیری کریه شپۆه یه ک ژ شپۆه یین ده برینی ژ ئەزمونا مروفی، ب تایه تی مروفین پتر ژ که سین ئاسایی هه ست ب ئەفی ژیا نی دکه ن و هوشی وان جوانتر و کویرتر و بهرفره هتر فی جیهانی دینن.

٢-٢ شروقه کرنا تیکستی شانۆگه ریڤی

ده سته پیکرنا شانۆگه ریڤیا نفیسه ری ب ریکا پینیشانده ریڤی ده ره یانانی مفا ژ ریکخستن و که رسته پین مه تریالیڤ گه هاندنی یین سه رده م بۆ ده برینکرڤی ژ تیکستی خۆ وه رگرتیه: "ته له فریونیک له م لای هوله که : ده نگ و باسه کانی جیهان به زمانی ئینگلیزی؛ سه ته لایتیکیش له و لای هوله که به زمانی تورکی؛ فیلمیکی ترس تاوان په خش ده کا. له موسه جیهله یه کیشه وه گورانی ئەرمیریکی یان روک" (فه ره هاد پیربال، ٢٠١٠، ل ٧٩).

١. فه ره هاد پیربال، ل سالا (١٩٦١) ی ل باژیڤی هه ولیرێ ژ دایک بوویه، ل سالا (١٩٩٤) باوه رناما دکتورایڤی د میژوویا ئەده بی نووی یی کوردیدا ل زانکۆیا سوربون ل پاريس وه رگرتیه، ئیکه مین به ره مه می خۆ ل ته مه نی (١٨) سالیڤ د گوڤارا رۆژی کوردستان ل سالا (١٩٧٩) ل به غدا به لافکریه، وه کو سه رنفیسه ر و ئەندامی ده سته یا نفیسه ران ل چه ندین رۆژنامه و گوڤاران کارکریه مینا: (به کگرتن و ده روزه ل کوبهاگن، خه رمانه و نووده م ل ستوکهوم، هیوا ل پاريس و هاڤیوون ل به رلین... هتد . پتری (٧٣) به ره مه مین چاپکری ژ فه کۆلین و به ره مه مین ئەده بیڤین به لافکری هه نه. وه کو مامۆستا ل زانکۆیڤین سه لاهه دین، سلیمان، کویه، خانه قین، کولیڤین ئاداب، هونه ر، یاسا، په ره ورده و وه رگیران وانه گوتینه.

نشتهرگه‌ریی چاک بوون و زفراندنا هه‌ستێ گوه‌لیبوونی ئێک ژ نیعمه‌تین خوداییه و ژ گرنگترین پیشکه‌فتن زانستی پزیشکییه و ده‌لاله‌ته بو شیانین ده‌سته‌لاتا جفاکی و خیزانی سهرمایه‌دار، به‌لێ د راستیدا پشتی فه‌گه‌راندنا هه‌ستێ گوه‌لیبوونی ل ده‌ف کورێ نیشه‌رگه‌ری بو هاتیه کرن توشی (صدم)ی دبیت، ژبه‌رکو ئه‌و ژ جیهانا تاکی هاتیه فه‌گوه‌استن بو جیهانا گشتی په‌یفا (گری) وه‌کو ریکخسته‌نه‌کا فه‌شارتی بو نه‌گونجاندنی ل گه‌ل جیهانا گشتی هاتیه بکارهینان یا ئه‌و بو هاتیه فه‌گوه‌استن، بو دووپاتکرنا ئه‌فێ چه‌ندی نفیسه‌ری په‌نا بو گرنگترین بیروباوه‌ریی مروفی بریه و تاکێ پوژهلای و ریکخسته‌تین ئاشکه‌را یین ئاینی بکارهینانه، په‌یفا (به‌هه‌شت)، (له به‌هه‌شت ده‌رکراوه). ئه‌ف ریکخسته‌نه‌ ل گور بیروباوه‌ریی ئاینی خوشترین په‌ناگه‌هه، کو خودی پیشکیشی مروفی باش و چاک و خودان باوه‌ر دکه‌ت ئه‌ویین د جیهانا هه‌ستیکریا ماددی هه‌می چه‌ز و خاستین خو چک و بیده‌نک کرین، بو هندی ل جیهانا نمونه‌یی بگه‌هیتێ. ل قیروی هنده‌ک پرسیارین ره‌وشه‌نبیری و هزری دروست دبن، ئه‌ری بوچی پشتی نیشه‌رگه‌ری کورێ ئه‌فێ خیزانی دکه‌ته‌ گری؟ ئه‌ری پشتی چاک بوونی دبیت بکه‌ته‌ گری یان بکه‌یف بکه‌فیت و بو ژیانێ بگرنژیت؟ ئه‌ری ما ژ به‌حه‌شتی هاتیه‌ ده‌ریخستن یان پشتی چاک بوونی هاتیه‌ د به‌حه‌شتیدا؟! بو به‌رسفا ئه‌فان پرسیاران، جینولوژییا ره‌وشه‌نبیری و ره‌خنه‌یا ره‌وشه‌نبیری و ل گور بوچووین ره‌وشه‌نبیری، دیتن و ره‌وش و ره‌فتارین تاکێ بوماوه‌یی ژ ره‌وشه‌نبیریا هه‌بی یان یین فه‌گوه‌استی وه‌رگرتینه. ئانکو ئه‌فی کوری به‌حه‌شته‌ک هه‌یه د ناخی خودا ئه‌و به‌حه‌شت بو ئه‌وی جیهانه‌کا تایه‌ته‌ وه‌کی خو دبینیت و تیدگه‌هیت وه‌کی خو هه‌ست پیدکه‌ت و په‌نگ دکه‌ت ل گور نه‌بوونا ئه‌وی هه‌ستی، خیزان و کومه‌لگه‌ه وه‌سان هزرده‌که‌ت چاک بوونا هه‌ستی ئه‌وی یی گوه‌لیبوونی دی چیژ و تاما راسته‌قینه‌ ده‌تی، به‌لێ د راستیا راسته‌قینه‌دا پشتی نیشه‌رگه‌ریی تیگدانا جیهانا ئه‌وی هاتیه‌ کرن، ژبه‌رکو ئه‌و د جیهانا خودا گه‌له‌کی ئارام و ل سه‌رخو بوو هه‌ست

ده‌ستیکه‌ شانوگه‌ریی و بو دیارکرنا بابه‌تی شانوگه‌ریی ب ریکا رینشانانین ده‌ره‌ینانی نفیسه‌ری ریکخسته‌تین ره‌وشه‌نبیریین شارستانه‌تین بیانی بکارهینانه، ب تایه‌تی ره‌وشه‌نبیریین ئینگلیزی و تورکی و کارتیکرنا هه‌ژموونا ره‌وشه‌نبیریا ئه‌وان ل سه‌ر هزرا مروفی. (ده‌نگوباس ب زمانێ ئینگلیزی) و (فلمین ب ترس و تاوانانین تورکی) و (سترانین روک یین ئه‌مریکی) وه‌کو ریکخسته‌تین فه‌شارتی بو ره‌وشه‌نبیری سهرده‌ست و ده‌سته‌لاتین داگیرکه‌ر و خو سه‌پینه‌ری بکارهینانه ب ئه‌وی واتایی، کو ئه‌ف ره‌وشه‌نبیری یین شیان ده‌سته‌لات و هه‌ژموون و هیزا خو ب ریکا ئالاقین گه‌هاندنی یین سهرده‌م و هیزا نه‌رم، زمان و هونه‌ری خو ره‌وشه‌نبیریین ژێرده‌ست داگیرکه‌ن، و کارتیکرنی ل ده‌روونی و شیوازی وان یی ژیان بکه‌ن و گوهورینی د ئاراسته‌یی وان یی ئابوری، جفاکی و ئاینیدا بکه‌ن.

هه‌روه‌سا بو راکیشانا هیلا سه‌ره‌کی یا شانوگه‌ریی و چینا بابه‌تی خو گه‌هاندنا گوتارا شانوگه‌ریی نفیسه‌ری په‌نا بریه به‌ر ریکخسته‌تین سایکۆلۆجی و هه‌ستی گوه‌لیبوونی.

"دایک (ده‌گری): له‌وته‌ی عه‌مه‌لیاتی بو کراوه‌ که‌ریه‌که‌ی چاک

بوته‌وه، هیچ ناکا... دانیشه‌وه به‌س ده‌گری.

پزیشک (رووه‌ باوک): چیه‌تی؟

باوک: ده‌لیی له‌به‌هه‌شت ده‌رکراوه ... دانیشه‌وه به‌س

ده‌گری.. هیچی ترنا

خوشکی گه‌وره: (ئه‌ویش ده‌گری): له‌وته‌ی ده‌توانی گوئی

له‌م جیهانه

بگری؛ هیچ ناکا، به‌س ده‌گری"

(ژێده‌ری به‌ری، ل ٨١-٨٢).

د ئه‌فان دیالوگین سه‌ریدا نفیسه‌ری په‌نا بریه به‌ر ئیک ژ گرنگترین ئالاقین گه‌هاندنی و ره‌خنه‌ ل خیزان و ده‌یک باب و کومه‌لگه‌هی گرتیه‌ و په‌یفا (عه‌مه‌لیات) وه‌کو ریکخسته‌نه‌کا زانستی یا ئاشکه‌را به‌رامبه‌ر په‌یفا (ده‌گری) وه‌کو ریکخسته‌نه‌کا فه‌شارتی سایکۆلۆژی بو گوهورینی ل ده‌ف کورێ وان یی که‌ر دروستبووین بکارهینانه، پشتی

ب دهنگه دهنگا ئه فئی جیهانی ژ گوتنن رهق و توند و تیز و تابوو و پیس یین تاکین کومه لگه هی نه دکر. ههروه سا نفیسه ری بو بهرده وامییا گه هاندنا گوتارا شانوی ب ریکخستنن رهوشه نبیری باس ل ئه وان گوهورینن د رهوشا ئه فئی کورئ ئه فئی خیزانیدا دروستبووین دکهت: "باوک: دهنگی من به دهنگی ئه و باوکه ناچی که ئه و له میشکی خویدا پیشینی کردبوو.

خوشکی گه وه ره: منیش

خوشکی بچوک: که سمان

پزیشک (پیده که نی، رووه و باوک): ئینجا به راستیش دنیای خیال زور جوانتر و ئارمتره له چاو دنیای واقع" (ژیدهرئ بهرئ، ٨٦ل).

د ئه فان دیالوگین سه ریدا نفیسه ری ریکخستنن رهوشه نبیری و دهروونی بکارهینایه بو دبارکرنا گوهورینن د مهژی و نه ستئ کوریدا دروستبووین پشتی چاک بوونئ، (دهنگی بابی) وه کو ریکخستنه کا دهروونی یا فهشارتی بهرامبه ر ریکخستنا ئاشکه را (میشک) بکارهینایه. ب واتایا ئه و گوهورینن د مهژی ئه ویدا دروست بووین پشتی چاک بوونئ هه ر تشت ل دهف ئه ووی بهروفناژی بوویه هه تا نه خوشیی ژ په یف و ریتما دهنگی خیزانا خو دبینیت. بو دوپاتکر ل ئه فئی چه ندئ (نوژدار پیده که نی) وه کو ریکخستنه کا رهوشه نبیری فهشارتی بکارهینایه د ریره وه کی زانستیدا بو ئاشنا بوون ب ئه نجامین نیشه رگه ریئ و زفراندنا هه ستا گوهلپوونئ کا چه ند گوهورینن مه زن د هه ست و نه ستئ ئه ویدا دروستکرینه، ئه و نشته رگه رییه چه ند ب دلئ ئه ووی نه بوویه و ههروه سا چه ند دئیشیت ده مئ گوھ ل په یقه کی یان رسته په کی دبیت، ژبه رکو ئه و ل گه ل ئه فان دهنگ و په یفان رانه هاتییه بو ئه ووی تشته کی نه ئاسایی و ناموویه.

ههروه سا نفیسه ری ئاماژه کرییه دهنگین که رسته و مهتریالین د جیهانا پیشه سازیدا هاتینه به ره مهینان و کارتیکرنا ئه وان ل سه ر دهنگ و ریتما ژیانئ یا سروشتی د هه می قولاچکین ئه فئی جیهانیدا:

"باوک: وهلامی چی بدهمه وه دکتور؟! دهنگی ئوتومبیل و فروکه و ترافیک لایت و تهلفزیون و رادیو و ئه م شتانه

له هه موو شوینیکی ئه م جیهانه هه ر هه ن. ماله که مان بگوازمه وه بو کوئ؟" (ژیدهرئ بهرئ، ٨٩ل).

د ئه فئی دیالوگیدا نفیسه ر که رستین پیشه سازی یین مروف بو سیسته مکر و خوشکرنا ژیانئ دهینه بکارهینان وه کو: (فروکه، ترۆمبیل، ترافیک لایت، ته له فزیون) وه کو ریکخستنن ئاشکه را بکارهینایه، وه کو ده لاله ت بو هه ست و هزر و گوھین مه وه کو بونه وه رین ئه فئی جیهانی، به لئ ئه م یئ ل سه ر دهنگین ئه فان ئامیران راهاتین، ئیک ژ سروشتین مروقییه بهرده وام بزافا هه فسه نگرین د ناقه را مفایئ تشتی و کارتیکرنا ئه وئ یا خرابدا دکهت، ئه ووی سه ره ده ری یال ل گه ل ئه فان که ره سه تیه ان کری وه کو ئامیرین بیده نگ و ئاگه هی ل سه ر نه بوویه، به لئ پشتی چاک بوونئ ئه و مه نده خوشیی دبیت ژ ئه فان دهنگ و ژاوه ژاوا ئه فان ئامیران، ژبه رکو بو ئه ووی یین ناموو و نه ئاسایه.

ل فیئرئ نفیسه ر دگه هیته بلندترین پله یا ئاستئ خو یئ مروفایه تی و هونه رمه ندییئ و ب ریکا رینشانانین ده رهینانئ ئاماژئ دکه ته ئه وئ په کی، کو گوهورین د سه قایئ شانۆگه رییدا بهینه کرن وه کو ده لاله ته ک بو ئه و وه رگرین هه ستا وان یا گوهلپوونئ یا ناموو بهرامبه ر ریتم و موزیکا شانویئ:

"لیره بو چه ند ده قیقه یک ئیفاعی شانۆگه رییه که و دهنگی دهنگی ناو هولکه پیویسته خاو، هیمن بیته وه" (ژیدهرئ بهرئ، ل ٩٠).

ئه ف رینیشاندانا ده رهینانئ گوتاره کا راسته وخویه بو ده رهینه ری، کو دبیت ریزئ ل ئه وان وه رگر و بینه ران بهیته گرتن ئه وین ئیفاع و ریتما به ز یا ژیانئ تیکدانا هه ستین ئه وان دکهت و پیدقییه بهرده وام گوهورین د ریتما شانوییدا بهیته ئه نجامدان بو هندئ هه فسه نگی بگه قیته هه ستئ گوهلپوونئ یئ بینه ران.

ههروه سا نفیسه ری ب ریکا کاریکته ری پزیشکی په خه نی ل دهنگین بلند و تیز دگریت، ئه وین کارتیکرین خراب ل هه ستین وه رگری دکهت. ئاستئ مروفایه تییا ئه و گه هشتیی تا ئه ووی رادده یه، کو هه تا هونه ر و موزیک و سترانژی، گه له ک جارن کارتیکرنه کا خراب هه نه:

حه زده کا بنوی (وام گوت.

پزیشک: ئینجا وایه؟

خوشکی گه وره: چی وایه؟

پزیشک: (له وته ی که ریه که ی نه ماوه؛ هه میسه حه زده کا بنوی

خوشکی گه وره: به لئ ... اه وته ی که ریه که ی نه ماوه؛ هه میسه حه زده کا بنوی" (ژیده ری به ری، ل ٩٦).

د ئه فان دیالوکاندا نفیسه ر بۆ دیارکرنا بارودوخێ ده روونی یئ کوری، پشتی گوهورینین فسیولوژی ل ده ف په یدا بووین هاتییه فه گوهاستن ژ جیهانه کئ بۆ ئیکا دی، هه می پیشبینین ئه وی به روفاژی بووینه. په یفا (گوهلیبوون) وه کو ریکخته نه کا ره وشه نبیری یا ناشکه را به رامبه ر په یفا (نقستن) هاتییه بکارهینان، کو ئه ف کوره پشتی چاک بوونی به رده وام حه زدکته بنفیت، حه زا زیده بۆ نقستن فه دگریت بۆ ئیشانا گیانی، ژبه رکو نقستن جو ره که ژ جو ری مرنئ ده مئ مروف دنفیت د ئه وی ده میدا مروف دمريت، له ورا به رده وام حه زدکته بنفیت بۆ هندئ گو ه ل ده نگ و ژاوه ژاوا ئه فئ جیهانه نه بیت ژبه رکو هیزا ده نگی کارتیکنه کا مه زن ل ده وروبه ران دکته، گو هین ئه وی رانه هاتینه ل سه ر ئه فان ده نگین بلند و تیژ یان گه له ک نزم یین تیکدانا هه فسه نگیا مروفی دکته، له ورا بۆ خو قورتالکرن ژ ئه فئ چه ندئ و ب ریکا نقستن بزافئ دکته فه گهرتیه ئه وی جیهانا راسته قینه ئه وا ئه ل سه ر راهاتی.

بۆ دووپاتکرن ل ئه فئ چه ندئ و گه هاندنا گوتارا تیکستن شانۆگه ریا (که ره کان) وه رگری فه دگه رینیه رابردووی و ژیا نا راست و راسته قینه یا زاروکینئ و هه ستین ساده: "پزیشک: ئیمه دلمان به ژیان زور خوشه، به لام کاتی وشیار ده بینه وه و تیدکه یین، کاتی گوئ له شته کان ده گرین، پامان ده گوریت... له نه جامدا تیدگه یین که ژیان به راستی ته نیا ئه و کاتانه ی خوش بوو که مندال بووین" (ژیده ری به ری، ل ١٠٤).

د ئه فان دیالوکیین سه ریدا، نفیسه ر وه رگری فه دگه رینیه جیهانا هه ستین ساده یین مروف د نه خوشییدا پئ ب خه م دکه فیت و د خوشییدا هه ست ب که یفه کا مه زن دکته،

"پزیشک: مروف کاتی دانیشتوووه.. بۆ هه وونه کاتی نان له گه ل خوشه ویسته کانی خوی ده خوا.. چ پیویست ده کا له هه مان کاتدا گوئ له و موسیقا و گورانییه جارسه که رانه بگری که وات لیده کات ته نانه ت چیژ له تامی خواردنه که ش وه رنه گری؟ به راستی!

باوک: راسته

پزیشک: من زۆر جار له خومم پرسیه: ئه دی باشه ده نگی ئه و مروفانه ی که دانیشتووین نانیان له گه ل ده خوین، یان ده نگی ئه و که سانه ی قسه یان له گه ل ده که یین.. ئه دی ده نگی ئه وانیش شتیک له جوانی، شتیک له موسیقا یان تیدا نه؟ بۆچی نامانه وی چیژ له موسیقا و جوانی ده نگی مروفه کانی ده وروبه رمان وه رگرین؟" (ژیده ری به ری، ل ٩١).

د ئه فئ دیالوکیدا نفیسه ری (ستران و موزیک) وه کو دوو ریکخته ستین ره وشه نبیری و جیهانی بۆ دروستکرنا ئارامییئ، وه کو ریکخته ستنه کا فه شارتی بۆ تیکدانا ئارامیا نافخوییا مروفی هاتییه بکارهینان، ب واتیا ئه وی په کئ هه ر تشتئ د ئه فئ جیهانییدا بۆ خوشکرن و ئارامکرنا مروفی هاتییه دا هینان و به ره مه مهینان کا چه ند خوشیئ بۆ مه دروستدکته د به رامبه ردا بۆ مه نه خوشیانیژی دروستدکته، ب تاپه تی ل ده مئ تاک هه ست ب نه خوشیئ دکته و بزافئ دکته گو هئ خو بده ته سترانه کئ، کو ئه وی بزفرینیه هنده ک بیرهاتیئ په یوه ندی ب ئه ویفه هه یین، ئه وی هه ستئ نه خوش پتر دوروژینیت، ژبه رکو بیر ل ده نگه کی یان هه سته کئ رابردوویئ نه خوش دکته تن و دوپاتیئ ل ئه وی چه ندئ دکته، کو هه تا خوشیا ره سه ن د (موزیک و ستران) یداژی نینه، به لکو (ده نگئ مروفان) وه کو ریکخته ستنه کا ره وشه نبیری بۆ گرنگی دان ب ده نگئ سروشتی یئ مروفان هاتییه دان، ژبه رکو خوشیا راست و راسته قینه و ره سه ن ئه وه، ئه وا د سروشت و ده نگئ مروفاندا هه ی ئه گه ر ب ریکه کا دروست بکارینیت.

ههروه سا نفیسه ر بۆ به رده وامیا گوتارا مروفایه تییا شانۆیئ، مفای ژ ریکخته ستین سیمپولوژی و سایکولوژی وه ردگریت.

"خوشکی گه وره: به لئ گوتم (له وته ی ده بیسن؛ هه میسه

گه له ک جوان یی هه، به لئ دهروونه کئ ئارام و جوان و بهیز نینه، ههروه سا بهروفاژی ئه فئ چه ندئ گه له ک کچین ههین سیمایه کئ جوان نینه، به لئ دهروونه کئ بهیز و جوان یی هه ی ب ئه فئ دیالوکی نقیسه ره خه نی ل کومه لگه هین پوژه لاتئ دگریت ئه وین ب تنئ جوانیی د شیوهیدا دینن و ب تایه تی جوانیا ره گه زئ مئ.

ل دوماهیژی نقیسه ری ئامازه کریه گرنکیا لایه نی دهروونی تاکی ههروه سا سه ره ده ریکرنا نه دروست ل گه ل گوهرینین ب سه ر مروفیدا دهین.

"له ناکاو قیژه کی درئزخایه ن له قولایی ژووری کوره نه خوشه که یانه وه بهرز ده بیته وه" (ژیدهرئ بهرئ، ل ١٠٩).

ئه ف دیالوکه وه کو رسته یه که ئه ده بی و درامی و په یفا (قیژی) وه کو ریکخته نه کا ره وشه نبیری و دهروونی و جیهانی بو پيسبوونا هه ستا گوهلپوونی بکارهینابه و دروست نه بوونا هه فسه نگیی و جیهانا خودی و جیهانا که تواری یا مودرن، سه رنه که فتنا جیهانا خودی ل سه ر جیهانا که تواری یا هه یی و نه بوونا په یوه ندیئ ل گه ل ئه فئ جیهانی و دروستبوونا فیکه فتنین خودی یین دهروونی و نه بوونا چاره سه ریین، په نایئ ده نه بهر خو کوشتنئ و وه کو باشترین چاره سه ری بو ده ربا زبوون ژ ئه فئ جیهانا هه ستیپکری یا ناموو و نه ئاسایی دینن.

ئه نجام

١- ره خه یا ره وشه نبیری فه کولینئ د گوتارا تیکستیدا دکه ت ب پشتبه ستن ل ریکخته ستین فه شارتن یین ل پشت ماسکین جوانکری هاتینه فه شارتن و ده زگه هکرن بو بهرزه وه ندیین تاک و گروپ و کومه لگه ه و شارستانیه تین سه رده ست و دهسته لاتدار بو زالبوون ل سه ر تاک و گروپان

٢- د تیکستئ شانۆگه ربیا (که ره کان) دا گرنکی ب ره وش و ره فترین مروفی هاتییه دان دیسان مفا ژ ریکخته ستین ره وشه نبیری یین (دهروونی، جفاکی، سیاسی، ئاینی و ره وشتی) وه رگرییه.

٣- نقیسه ری بو ده ربا زبوون و خو قورتالکرن ژ فه دیدن جفاکی په نا بریه بهر ریکخته ستین ئالوز و د نافئیکدا چووی دیسان گرنکیه کا زیده ب ریکخته ستین دهروونی

په یفا (ژیان) وه کو ریکخته ستنه کا ره وشه نبیری یا ئاشکه را به رامه ره په یفا (زاروکینی) بکارهینایه وه کو فه گه ربانئ بو فوناغین ده ستیکی یین ژيانا زاروکینیئ ئه و ژيانا ساده و بی گونه هییئ یا ب تنئ مروف خیزان و ده وروبه ریئ خو دنیا سیت وه کو: ده یک و باب و که سین نیزیکی و گیانه وه ریئ که هی، کو مروف هه می هه سه ته وه ریئ خو ب ساده ی بکاردهینت، د برسبوونیدا دکه ته گری و د بهر خوارنا شیریرا دنفیت و ب بچویکترین یاری تیر تیر دکه ته که نی و د چار سالییدا بزافئ دکه ت تشئ دویتر بزانت، خو فیری گوئن و ره فترین مه زنان دکه ت و گوئنین مه زنان دیژیت و هه ست ب هندئ ناکه ت، کو ل ده می ئه و مه زن دبیت و فیری ژیانئ دبیت، مه زترین خوشیا ژیانئ ژ ده ست دده ت و ژيانا تراژیدی ده ستیدکه ت، ژبه رکو واتاین هه می تشتان دهینه گوهرین.

نقیسه ر ل دوماهیئ په نایئ ده ته بهر سیمولوژیایی و ئامازه دکه ته تایه ته ندی و ساخله تین مروفان و گرنکیا ئه وان د کریارا گه هاندیدا ل سه ر وه رگری:

"پزیشک: جاریکیان، تازه له پولی یه که می زانکو وه رگریابووم، کچیکی زور جوان و کوک سه رنج پاکیشابووم و چه زمه کرد خوشیم بویت و بیکه مه قلی خووم، پروژیک له ناو ده سه ته خوشکه کانی خوی راوه ستابوو، دیتم به شتیک پیکه نی. شیوه ی پیکه نینه که ی، واته ئه و ده نگه ناخوش و ناشرینه ی که له کاتی پیکه نینه که ییدا که وته بهر گویم.. وای لیکردم به ته واوه تی له پیش چاوم بکه ویت و جاریکی تر هه رگیز بیر له وه نه که مه وه که خوشم بویت. ده زانی؟! (ژیدهرئ بهرئ، ل ١٠٦-١٠٧).

د ئه فئ دیالوکیدا نقیسه ری پشتبه ستن ل سه ر زمانئ له شی کریه بو گه هاندنا گوتارا شانویئ کریارا گه هاندنئ ب ریکا هه سه ته وه ران (کچه کا جوان) وه کو ریکخته ستنه کا ره وشه نبیری جیهانی به رامه ره ریکخته ستنا فه شارتن (شیوی که نیئ) بکارهینایه ب ئه وی واتاین، کو کریار و لقیین جه سه ته ی هیزه کا مه زن د کارتیکرنا یئ به رامه ردا هه یه و لایه نه کئ ب تنئ یئ تاکی یان مروفی یئ سه رنچراکیش بو هه لسه نگاندنئ دکریارا گه هاندیدا به س نینه، ب تایه تی د رپه وه ی سوزاریدا گه له ک کچین هه یین سیمایه کئ

محمد حسين غلوم، المجلس الوطني للثقافة والفنون والآداب، الكويت، ١٩٩٩.

٦- سمير خليل: النقد الثقافي من النص الادبي الى الخطاب، دار الجواهري، بغداد، ٢٠١٢.

٧- سمير خليل: دليل مصطلحات الدراسة الثقافية و النقد الثقافي، اضاءة توثيقية للمفاهيم الثقافية المتداولة، بغداد، ٢٠١٤.

٨- جميل حمدوي: نظريات النقد الادبي والبلاغة في مرحلة ما بعد الحداثة، شبكة الالوكة (بدون سنة)

٩- حفاوي بعلي: مدخل في النظرية النقد الثقافية، الجزائر، ٢٠٠٧.

١٠- صلاح قنصوه: تمارين في النقد الثقافي، القاهرة، ٢٠٠٧.

١١- عبدالرحمن عبدالحميد علي: النقد الادبي بين الحداثة والتقليد، دار الكتاب الحديث، القاهرة، ٢٠٠٥.

١٢- عبدالله الغدامي: النقد الثقافي قراءة في الانساق الثقافية العربية، المركز الثقافي العربي، بيروت، لبنان، ٢٠٠٠.

١٣- عبدالله الغدامي: النقد الثقافي ام نقد الادبي، دار الفكر، دمشق، ٢٠٠٤.

١٤- عبدالله الغدامي: النقد الثقافي، قراءة في الانساق الثقافية العربية، ط٣، بيروت، ٢٠٠٥.

١٥- كليفوردي غيرتز: الاسلام من وجهة نظر علم الاناسة: التطور الديني في المغرب واندونيسيا، دار المنتخب العربي، ١٩٩٣.

١٦- ماجد الغرباوي: الهوية والفاعل الحضاري، دار الامل الجديد، دمشق- سوريا، ٢٠١٩.

١٧- مصطفى الصبح: أسئلة النقد الثقافي، مؤتمر أدباء مصر، المنيا، ٢٠٠٣.

١٨- مهدي صالح السامرائي: المجاز في البلاغة العربية، دار ابن كثير، بيروت، ٢٠١٣.

١٩- ميجان الرويلي و سعد البازعي: دليل النقد الادبي، ط٣، دار البيضاء، مغرب، ٢٠٠٢.

٢٠- نادر كاظم: تمثلات الاخر، صورة السود في متخيل العربي الوسيط، بيروت، ٢٠٠٤.

ب- گوڤار :

٢١- اوراد محمد: النقد الثقافي قراءة تعاقبية في مقاربة التأسيسية، مجلة العلوم الانسانية، المجلد ٣٤، العدد الثاني، حزيران ٢٠١٧.

دايه ب تايبه تي (نقست و خهون) وهكو ريڤكخستنه كا فهشارتي يا رهوشه نبيري بو فهغه ريانا تاكي يا راست و راسته قينه يا بهري چاكوونسي.

٤- د شروفه كرنا تيڤكستني (كه ره كان) دا يا نقيسه ر (فه ره ادا پيربال) ي گرنكي دايه كه هاندنا ميديايي و ريڤكخستنين رهوشه نبيري يين دهرووني ب تايبه تي ههست و نهستان و تيڤكستني خو ل سهر بنه مايي بنه ره تيبا دهرووني ناڤاكريه.

٥- نقيسه ري ريڤكخستنين رهوشه نبيري ل سهر بنه مايه كي ريژماني و ئه ده بي يي مژه وي و مژداري و فهلسه في و لوژيكي بكارهينايه بو ههشتن ب دهلاله تين جوړاوجوړ يين سيميولوژي.

٦- د تيڤكستني (كه ره كان) دا ترس و مرن وه كو دوو ريڤكخستنين رهوشه نبيري د كرايا به ره مهينايي دا جيگيرن، ئه فه زي فه ده گه ريت هه وئوي يه كي، كو نقيسه ري كورد تاكه كي بندهسته و يي بي ناسنامه يا جيهانيه.

٧- د تيڤكستني (كه ره كان) دا، نقيسه ر ده گه هيت هه بلندين ناستن مروفايه تي، رهوشه نبيري و هزري و بي هيج دورپيچ و چارچوو فه كونه كا ده زكه هكري گرنكي دايه جيهانا تايبه تي يا تاكي و ره خنه ل هزرين جيهانا كه تواري و لايه نين سه رده ست گرتيه ئه ويين بو ته په سه ركرنا ملله تين كه مينه ناموو و نه پيشكه قتي كاردكه ن.

ليستا ژيده ران

ئيڤك- ژيده ر ب زمانن كوردی:

أ- په رتووك:

١- فه ره ادا پيربال: ئه و پياوه ي ته نيا له كاتي خه ودا دنياي پي جوان بوو، ههفت شانؤنامه، بلاكو راوه ي شه ره فخانن به تليسي، ههوليپر، ٢٠١٠.

٢- نه وزاد ئه حمه د ئه سه وده: فه ره هه نكي زاروه ي ئه ده بي و ره خه ني، سليماني، ٢٠١١.

دوو- ژيده ر ب زمانن عه ره بي:

أ- په رتووك:

٣- ابراهيم محمود خليل: الانقد الادبي الحديث، عمان الأردن، ٢٠٠٣.

٤- آرثر أوبراجر: النقد الثقافي تمهيد مبدئي للمفاهيم الرئيسية، ت: وفاء ابراهيم، رمضان بسطاويس، القاهرة ٢٠٠٣.

٥- ايان كريب: النظرية الاجتماعية من بارزبونز الى هايبرماس، ت: د.

ملخص

تعد النقد الثقافي واحدة من النظريات النقدية التي ظهرت بعد الحداثة والبنوية في العصر الحديث، حيث نالت حصة كبيرة في مجال الدراسات النقدية. تركز النقد الثقافي على دراسة المواضيع الثقافية بهدف الوصول إلى مجموعة من الأسئلة، منها مفهوم الثقافة، والنسق الثقافي، والأصناف الثقافية المتجلية في الأعمال الأدبية والفنية. كما تسعى هذه الدراسة إلى استقصاء كيفية تأثير النسق الثقافي في خطاب النص، بعيداً عن النقد الأدبي والفني المرتبط بمعايير أرسطو الكلاسيكية، التي وضعت لتصنيف الأنواع الأدبية والفنية وتحديد الإنتاج النخبوي والشعبي، وذلك من خلال استخدام اللغة والبلاغة والجمالية. تستهدف هذه الدراسة الكشف عن النسق الثقافي المتضمن والمستتر وراء النسق الجمالي الظاهر في نص مسرحية "الصمم" للكاتب "فرهاد بيربال"، والتي تسرد صراعاً بين عالم الفرد المثالي المميز بالهدوء وعالم الواقع المليء بالأصوات والضجيج والعنف، والتي يسودها صناعات الثقافات والحضارات المهيمنة.

الكلمات المفتاحية: النقد الثقافي، المسرح، مسرحية الصمم، النص المسرحي.

Abstract

Cultural criticism is among the literary theories that emerged post-modernity and structuralism in the modern era, significantly contributing to the realm of critical studies. Cultural criticism concerns itself with the examination of cultural themes to uncover a range of inquiries, including cultural concepts, cultural patterns, and cultural genres within literary and artistic output. Furthermore, this study delves into investigating how cultural patterns are reflected in textual discourse, distinct from the literary and artistic critique associated with Aristotelian standards, designed to classify literary and artistic genres and discern elite from popular productions, through the employment of language, rhetoric, and aesthetics. This study aims to unveil the underlying and concealed cultural pattern beneath the apparent aesthetic structure in the play "The Deaf" by the playwright "Farhad Pirbal." The play narrates a conflict between the idealized realm of the calm individual and the real world filled with clamor, violence, and the dominance of cultural industries.

Keywords: cultural criticism, theater, *The Deaf* play, theatrical text